

Nie tylko Litwa

GENEZA I PRZEBIEG UPADKU ZSRR W ROKU 1991

TOM I

POD REDAKCJĄ
ALEKSANDRA SREBRAKOWSKIEGO
I GRZEGORZA STRAUCHOLDA

Łomianki 2017

Nie tylko Litwa

Geneza i przebieg upadku ZSRR w roku 1991

Tom 1

Recenzenci

dr hab. Tomasz Głowiński – Uniwersytet Wrocławski

prof. dr hab. Mikołaj Iwanow – Uniwersytet Opolski

Redaktorzy tomu

dr Aleksander Srebrakowski – Uniwersytet Wrocławski

prof. zw. dr hab. Grzegorz Strauchold – Uniwersytet Wrocławski

Redakcja językowa

Małgorzata Pilecka

Projekt okładki

Mikołaj Jastrzębski

W projekcie okładki wykorzystano zdjęcia autorstwa
Aleksandra Srebrakowskiego

Wydanie publikacji zostało sfinansowane przez
Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego

© Instytut Historyczny. Uniwersytet Wrocławski

© Copyright for this edition by Wydawnictwo LTW

ISBN 978-83-7565-517-9

Wydawnictwo LTW

ul. Sawickiej 9, Dziekanów Leśny

05-092 Łomianki

tel. 22 751-25-18

www.ltw.com.pl

e-mail: wyd@ltw.com.pl

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
<i>Stanisław Ciesielski</i>	
Pierestrojka a kwestia narodowa – Zakaukazie i Azja Centralna	11
<i>Grzegorz Hryciuk</i>	
Pribaltika – przyciółek czy rubież Kraju Rad? Rola militarna republik bałtyckich w latach 80. i 90. XX w.	101
<i>Jakub Tyszkiewicz</i>	
Stany Zjednoczone a narodowe ruchy emancypacyjne w ZSRR po 1989 r. (ze szczególnym uwzględnieniem Litwy, Łotwy i Estonii)	169
<i>Edward Czapiewski</i>	
Związek Radziecki wobec aspiracji niepodległościowych narodu litewskiego w końcu XX w. Odniesienia historyczne i konsekwencje	185
<i>Aleksander Srebrakowski</i>	
Komunistyczna Partia Litwy – swoi czy i obcy?	205
<i>Jan Sienkiewicz</i>	
Polacy na Litwie wobec litewskiego odrodzenia narodowego w latach 1987–1991	225

Adam Bobryk

Litewskie środowiska niepodległościowe wobec
polskiej mniejszości narodowej u progu odzyskania
suwerenności przez Litwę 233

Tadeusz Gawin

Polacy na Białorusi wobec odrodzenia narodowego
na Litwie w latach 1988–1991 271

Małgorzata Ruchniewicz

Od BSRR do Republiki Białorusi (1986–1991) 293

Zdzisław J. Winnicki

„Białoruskie środowiska niepodległościowe wobec
polskiego odrodzenia narodowego w BSSR – RB”. Uwagi 327

Agnieszka Fic

Polska prasa o wileńskich wydarzeniach
13 stycznia 1991 roku 353

Karol Sanojca

Odrodzenie narodów Związku Radzieckiego
czy upadek imperium? Rozpad ZSRR w świetle
podręczników szkolnych 369

Bibliografia (wybór) 383

Indeks osób 389

KOMUNISTYCZNA PARTIA LITWY – SWOI CZY OBCY?¹

W marcu 1996 r., tuż przed wizytą prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na Litwie, dziennikarze „Gazety Wyborczej” przeprowadzili wywiad z ówczesnym prezydentem Republiki Litewskiej – Algirdasem Brazauskasem, który jeszcze kilka lat wcześniej – do grudnia 1990 r. – był I sekretarzem KC Komunistycznej Partii Litwy (KC KPL)². Na samym wstępie przeprowadzający wywiad Adam Michnik zagadnął swojego rozmówcę o Antanasa Sniečkusa, przywódcę KPL w latach 1940–1973. Dziennikarz zwrócił uwagę na ciekawą interpretację tej postaci w czasopiśmie rosyjskich dysydentów „Kontynent”. Stwierdzono tam, że co prawda Sniečkus był komunistą, ale jednocześnie bardzo dbał o Litwę i jej narodowy interes³. Brazauskas, rozwijając ten wątek, stwierdził, że „w Komunistycznej Partii Litwy, która liczyła 220 tys. członków, było 3 proc. komunistów, a reszta to byli normalni ludzie, normalni Litwini, tak jak Duńczycy są Duńczykami, a Amerykanie – Amerykanami”. Kontynuując swoją wypowiedź, w jej dalszej części, dodał jeszcze:

¹ Tekst niniejszy został przedstawiony jako referat na międzynarodowej konferencji naukowej „Ruch komunistyczny w latach 1944–1956”, zorganizowanej przez Instytut Pamięci Narodowej i Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk (Wojcieszycze, 27–28 września 2007 r.). Ponieważ planowana publikacja materiałów konferencyjnych nie doszła do skutku, a temat artykułu koresponduje z treścią niniejszej książki, postanowiono dołączyć do tego tomu jego przedrukowaną wersję.

² *Normalny Litwin, żaden komunistą. Algirdas Brazauskas w rozmowie z Adamem Michnikiem i Pawłem Smoleńskim przeprowadzonej w przeddzień wizyty Aleksandra Kwaśniewskiego na Litwie*, „Gazeta Wyborcza” 1996, nr 55, s. 8.

³ *Ibidem*.

„Na Łotwie 48 proc. członków partii komunistycznej to byli Rosjanie. Na Litwie – 7 proc.⁴ To zasługa Snieczkusa⁵. Wyszukiwał takich ludzi jak ja, 30-latków, sprowadzał ich do Wilna, dawał mieszkanie, kazał pracować nie oglądając się na zasady obowiązujące w Związku Radzieckim.

Tego nie było ani na Łotwie, ani w Estonii. Tam pierwsi sekretarze nosili łotewskie i estońskie nazwiska, ale byli jakby niby-Łotyżami i niby-Estończykami; tacy nieautentyczni, nie zakorzenieni, nie identyfikowali się z narodem. [...]

Cały litewski ruch narodowy zaczął się od tych 97 proc. członków partii komunistycznej, którzy byli bardziej Litwinami niż komunistami. Gdy w 1988 r. powstawał Sajudis⁶, 50 proc. władz ruchu stanowią członkowie partii.

Dzięki Snieczkusowi w KPL było wielu artystów, pisarzy, uczonych. Szli do partii chętnie, bo była dla nich wsparciem, a zarazem nie wymagała ideologicznej prawowierności: więc byli partyjni i robili swoje. To właśnie głosami inteligencji zostałem w październiku 1988 r. wybrany na I sekretarza. Kilka miesięcy później zaproszono mnie na spotkania związków twórczych. Mówiono mi: my was, towarzyszu Brazauskas, dobrze znamy, wy jesteście naszym I sekretarzem, musicie coś zrobić. Wtedy, w styczniu 1989 r., zrozumiałem, że ze Związkiem Radzieckim i Komunistyczną Partią Związku Radzieckiego musimy grać *à la banque*.

To oczywiste, że Komunistyczna Partia Litwy chciała wyjść z KPZR; Litwini stanowili w niej tak przytłaczającą większość, że wystarczyło lekko pchnąć palcem, żeby potoczyła się lawina. Coś podobnego nie było możliwe ani w Estonii, ani na Łotwie⁷.

⁴ Dane przytoczone przez Brazauskasa są w tym miejscu nieścisłe, choć oddają charakter opisywanego problemu. W dalszej części tekstu zostaną przedstawione dokładne dane statystyczne.

⁵ W cytacie pozostawiono spolszczoną pisownię nazwiska, jaką użyto w „Gazecie Wyborczej”.

⁶ Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis (Litewski Ruch na rzecz Przebudowy), w skrócie określaný jako Sajudis, został utworzony 3 czerwca 1988 r. w Wilnie przez grupę inicjatywną liczącą 35 osób. Zjazd założycielski organizacji odbył się także w Wilnie w dniach 22–23 października 1988 r., przewodniczącym rady Sajudisu został litewski muzykolog Vytautas Landsbergis. Sajudis był główną siłą, która doprowadziła do restytucji niezależnej państwowości Litwy.

⁷ *Normalny Litwin, zaden komunistas...*, s. 8.

Opinia ówczesnego prezydenta Litwy pozostaje w sprzeczności z tym, czego uczyli się wtedy litewscy uczniowie z nowych, przygotowanych już w niezależnym państwie podręczników historii. Na przykład w książce Arūnasa Gumuliauskasa przeznaczonej dla uczniów klasy X, *Historia Litwy od roku 1915 do 1953*⁸, brak jest takich usprawiedliwień wobec osoby Sniečkusa, wręcz przeciwnie – skrzętnie wymienia się jego nazwisko przy okazji opisywania poszczególnych etapów zniewalania Litwy, do czego przyłożył on rękę. Wszędzie tam został wymieniony jako osoba odpowiedzialna za sowietyzację kraju, deportacje ludności, walkę z partyzantką antykomunistyczną, unifikację z resztą Związku Radzieckiego, brak tam jednak usprawiedliwienia jego działań. Ci wszyscy, którzy mieli okazję być na Litwie w roku 1990, wiedzą dokładnie, że wszelkie tablice upamiętniające Sniečkusa były likwidowane z równym zacięciem i nienawiścią jak pomniki Lenina i inne pamiątki po przeszłości komunistycznej⁹. Powstaje więc pytanie, na które warto poszukać odpowiedzi: czy Komunistyczna Partia Litwy (KPL) była partią litewską, czy tylko zwyczajną, narodową z nazwy, filią Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego (KPZR)? Warto też się zastanowić, czy słowa prezydenta Brazauskasa są tylko próbą wykorzystania kwestii podpowiedzianej przez dziennikarza, czy jednak odzwierciedlają trend panujący w litewskiej partii komunistycznej, przynajmniej w ostatnim okresie istnienia Litewskiej SRR?

Niniejszy tekst to jedynie szkic do ilustracji szerszego problemu, z jakim borykają się narody Europy Środkowo-Wschodniej, których państwa zostały albo wcielone do imperium radzieckiego, albo

⁸ Odwołuję się tu do podręcznika: A. Gumuliauskas, *Lietuvos istorija nuo 1915 iki 1953 metų. Mokomoji knyga X klasei*, Kaunas 1993, w tłumaczeniu przeznaczonym dla szkół polskich na Litwie: A. Gumuliauskas, *Historia Litwy od roku 1915 do 1953. Książka szkolna dla klasy X*, Kaunas 1994. Obie wersje podręcznika zostały zatwierdzone przez Ministerstwo Kultury i Oświaty Republiki Litewskiej do użytku w szkołach państwowych na terenie tego kraju.

⁹ Będąc w tym czasie w Wilnie, miałem okazję widzieć, jak milicja i wojsko musiały pilnować tablicy pamiątkowej na budynku rady miejskiej przed zerwaniem jej przez zgromadzonych licznie mieszkańców tego miasta. Podobnie zresztą działo się w przypadku innych pomników „bohaterów” walki o komunistyczną Litwę.

bezpośrednio z nim związane. Chodzi tu o odpowiedź na pytanie, czy wszechwładna partia komunistyczna, panosząca się w ich krajach stanowiła emanację rzeczywistych nastrojów społecznych, czy – jak to jest potocznie widziane – była tylko efektem okupacji radzieckiej, przyjmującym postać kolaboracji niewielkiej grupy społeczeństwa danego kraju. Skupię się tu tylko na dwóch kwestiach. Pierwszą będzie geneza Komunistycznej Partii (bolszewików) Litwy¹⁰, która w roku 1940 przejęła władzę na Litwie, drugą – struktura narodowościowa partii.

Przywódcy Komunistycznej Partii Litwy (KPL), przedstawiając genezę swojej partii, odwoływali się do litewskich stronnictw i partii socjaldemokratycznych działających w drugiej połowie XIX w. Pierwszą taką organizacją, założoną przez Alfonsa Morawskiego (Moravskisa) i Andrzeja Domaszewicza (Domaševičiusa), była Litewska Socjaldemokratyczna Partia (LSDP)¹¹, która ogłosiła na swoim pierwszym zjeździe 1 maja 1896 r. jako główny punkt programu politycznego, że żąda powołania „niepodległej, demokratycznej republiki, opartej na dobrowolnej federacji Litwy, Polski i innych krajów”¹² [...] ponieważ interesy proletariatu tych krajów utożsamiają się z interesami proletariatu Litwy”¹³. Niedługo po tym, w wyniku wewnętrznych podziałów na tle decyzji o nieuczestniczeniu LSDP w I zjeździe Socjaldemokratycznej Partii Robotników Rosji (SDPRR), grupa secesjonistów powołała nową partię – Związek Robotników Litewskich, która preferowała już bardziej internacjonalistyczny program działania. Ciekawe, ze względu na późniejszą historię, jest to, że wśród krytyków programu LSDP znalazł się, zaczynający wtedy swoją działalność polityczną, Feliks Dzierżyński¹⁴. Warto także zwrócić uwagę na fakt, że większość działaczy LSDP, mimo stricte litewskiej opcji

¹⁰ Taką nazwę nosiła wtedy ta partia.

¹¹ J. Ochmański, *Historia Litwy*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1990, s. 230.

¹² W dalszej części dokumentu wyjaśniano, że chodziło o federację Litwy, Polski, Ukrainy, Białorusi i Łotwy.

¹³ W. Mickiewicz-Kapsukas, *Jak powstała Partja Komunistyczna na Litwie. (Z okazji dziesięciolecia KPL)*, „Z Pola Walki” 1929, nr 5–6, s. 53.

¹⁴ J. Ochmański, *op.cit.*, s. 230.

narodowościowej, posługiwała się językiem polskim i wywodziła z kręgu polskiej kultury.

Kolejnym etapem rozwoju partii lewicowych na Litwie było powołanie w roku 1900 nowej partii o nazwie Socjaldemokracja Królestwa Polskiego i Litwy (SDKPiL), która powstała z połączenia Socjaldemokracji Królestwa Polskiego ze Związkiem Robotników Litewskich i pojedynczymi osobami z LSDP. Inicjatorem zjednoczenia był wspomniany już wyżej Feliks Dzierżyński. Z kolei w samej LSDP zaczęło wzmacniać się lewe skrzydło. Na główną postać tej części partii wyrósł Vincas Mickevičius-Kapsukas¹⁵. Ten student uniwersytetu w Bernie, który wstąpił do litewskiej socjaldemokracji w 1903 r.¹⁶, bardzo szybko rozwijając ostrą krytykę wobec dotychczasowych przywódców partii, jednak ostatecznie w roku 1905 doszedł do porozumienia z kierownictwem partii i został członkiem jej Komitetu Centralnego (KC)¹⁷.

Aktywizacja działalności politycznej i krystalizacja stanowisk na Litwie nastąpiła po rewolucji 1905 r. W roku 1907 na zjeździe w Krakowie doszło do włączenia Polskiej Partii Socjalistycznej (PPS) na Litwie do Socjaldemokratycznej Partii Litwy¹⁸. Na tym zjeździe rozważano także ewentualne scalenie się z SDPRR, jednak ze względu na opór kierownictwa tejże partii, spowodowany chęcią zachowania autonomii przez LSDP, do takiego połączenia nie doszło¹⁹.

Ostatni etap tworzenia KPL przypadł na okres I wojny światowej. Wtedy to, w wyniku niemieckiej okupacji ziem litewskich, część litewskich socjaldemokratów, razem z innymi uchodźcami z tych

¹⁵ W tekście stosuję zasadniczo pisownię litewskich nazwisk w oryginalnym brzmieniu, oprócz odsyłaczy bibliograficznych lub cytatów. Jedynym wyjątkiem są takie osoby jak Domaszewicz (Domaševičius), które w dostępnej polskiej literaturze występują w większości wypadków w formie spolszczonej.

¹⁶ R.Ja. Szarmajtis, *Mickiewicz-Kapsukas Vincas Simanowicz*, [w:] *Bolszaja Sowietkaja Enciklopedija* [on-line:] <http://www.oval.ru/enc/43591.html> [dostęp: 30 I 2017].

¹⁷ J. Ochmański, *op.cit.*, s. 233.

¹⁸ We wcześniejszym okresie działalności tej partii ważną jej postacią był Józef Piłsudski.

¹⁹ J. Ochmański, *op.cit.*, s. 251; W. Mickiewicz-Kapsukas, *Jak powstała Partja...*, s. 56.

terenów, znalazła się w głębi Rosji, gdzie nawiązano bliższe kontakty ze strukturami SDPRR, co po pewnym czasie spowodowało, iż 21 listopada 1916 r. w Piotrogradzie odbyła się konferencja wszystkich odłamów litewskiej socjaldemokracji w Rosji, na której postanowiono o wstąpieniu do SDPRR i stworzeniu w jej obrębie litewskiej dzielnicy, która jesienią 1917 r. została zreorganizowana w sekcję²⁰. Głównymi postaciami w organizacji stali się: wspomniany już wyżej Vincas Mickevičius-Kapsukas i Zigmąs Aleksa (pseud. Angarietis). Zaczęto wydawać litewskie periodyki komunistyczne, od kwietnia 1917 r. „Tiesa” (Prawda), od czerwca tegoż roku „Vilnis” (Fala), a od kwietnia 1918 „Komunistas” (Komunista). W styczniu 1918 r. doszło także do powołania Centralnego Biura Litewskiej Sekcji SDPRR (od marca 1918 Rosyjskiej Partii Komunistycznej bolszewików). Konferencja, na której doszło do powołania Centralnego Biura, opowiedziała się także za tym, aby doprowadzić na Litwie do ostatecznego utworzenia partii bolszewickiej poprzez przeciągnięcie z partii socjaldemokratycznych tych członków, którzy odpowiadali bolszewikom jako „prawdziwi robotnicy” oraz „internacjoniści”.

Podczas gdy w Rosji tworzone zręby Komunistycznej Partii Litwy, socjaldemokraci pozostali na Litwie aktywnie współdziałali z aktywistami litewskiego ruchu narodowego i nawet uczestniczyli we wrześniu 1917 r., w trakcie konferencji litewskiej w Wilnie, w powołaniu tak zwanej Taryby (Lietuvos Taryba – Rada Litewska), spełniającej w warunkach okupacji niemieckiej rolę litewskiego rządu. W składzie dwudziestoosobowej Taryby znalazło się dwóch socjaldemokratów (określanych jako prawicowi): Mykolas Biržiška i Steponas Kairys²¹, natomiast wśród samych delegatów na konferencję był także, niedługo potem aktywny komunista, Pranas Eidukevičius²². Po ogłoszeniu przez Tarybę 11 grudnia 1917 r. deklaracji niepodległości, której notabene rząd niemiecki nie uznał, wileńska organizacja SDPL²³ zażądała ustąpienia z Taryby swoich

²⁰ W. Mickiewicz-Kapsukas, *Jak powstała Partja...*, s. 66.

²¹ J. Ochmański, *op.cit.*, s. 267.

²² W. Mickiewicz-Kapsukas, *Jak powstała Partja...*, s. 69.

²³ W roku 1905 LSDP zmieniła nazwę na SDPL, czyli Socjaldemokratyczna Partia

działaczy. Biržiška kategorycznie odmówił i wystąpił z partii, natomiast Kairys obiecywał wystąpić z Taryby, lecz ostatecznie tego nie zrobił, więc został wydalony z organizacji. Aktywizacja części wileńskich socjaldemokratów w litewskim lub polskim ruchu narodowym skłoniła większość członków wileńskiej SDPL do zwołania konferencji (22 marca 1918 r.) i wystąpienia z organizacji oraz powołania nowej partii pod nazwą Socjaldemokratyczna Partia Litwy i Białorusi (SDPLiB). Motywy swojej decyzji secesjoniści argumentowali w sposób następujący:

1) Litewscy towarzysze (utożsamiają się oni z tą częścią, która weszła do litewskiej Rady Narodowej) coraz bardziej oddalają się od poglądu większości organizacji wileńskiej co do przyszłego terytorium niezależnej jednostki państwowej i śladem litewskich nacjonalistów dążą „nie tylko do bezprawnego podziału «kraju», lecz i do przyłączenia do etnograficznej Litwy tych części, których ludność mówi po polsku i po białorusku”;

2) „Cała polityka towarzyszy litewskich, w Tarybie i poza nią, a zwłaszcza zobowiązania, które wzięli oni na siebie w stosunku do Niemiec, mimo całego szeregu najostrzejszych protestów ze strony organizacji wileńskiej SDL i wszystkich innych proletarjackich partii w kraju, – była nieprzerwanym łańcuchem niesubordynacji, nieliczenia się ze stanowiskiem i prawami znacznej większości i wyraźnej uzurpacji praw, które się im w żadnej mierze nie należą”;

3) Od chwili wejścia przedstawicieli towarzyszy litewskich do Litewskiej Taryby wykazują oni coraz większe zbliżenie i współpracę z innymi litewskimi organizacjami burżuazyjnymi i faktycznie oddają wszystkie swe siły na służbę wyłącznie interesom narodowym, zupełnie nie prowadzą roboty w masach i organizacjach robotniczych, są obcy sprawie ogólnoproletarjackiej. Ponieważ w danej chwili niemożliwe jest zwołanie konferencji ogólnopartyjnej, więc by zrzucić z siebie wszelką odpowiedzialność za działalność „towarzyszy litewskich”, organizacja wileńska postanowiła wystąpić z SDPL i stworzyć SD Partię Litwy i Białorusi²⁴.

Litwy. W oryginalnym brzmieniu litewskim wcześniejsza nazwa organizacji oznaczała partię Litwinów, a w nowym brzmieniu – Litwy. Por. J. Ochmański, *op.cit.*, s. 246.

²⁴ W. Mickiewicz-Kapsukas, *Jak powstała Partja...*, s. 70.

SDPLiB stała się naturalnym sojusznikiem dla emisariuszy litewskich bolszewików, przybywających na Litwę z głębi Rosji, aby tworzyć w kraju pierwsze komórki nowej partii. Pierwszą taką grupę utworzyła w Wilnie w kwietniu 1918 r. przybyła z Rosji Anna Drabavičiūtė. W następnych miesiącach powstawały kolejne komórki bolszewickie na Laudzie i Żmudzi. Wreszcie 14 sierpnia 1918 r. doszło w Wilnie do konferencji przedstawicieli rewolucyjnych socjaldemokratów i żmudzkich komórek bolszewickich, na której, pod wpływem sugestii płynących z Centralnego Biura Litewskiej Sekcji SDPRR, przekształcono SDPiL w Komunistyczną Partię Litwy i Białorusi (KPLiB)²⁵. Ostateczny kształt nowej partii nadał I Zjazd KPLiB odbyty w Wilnie w dniach 1–3 października 1918 r.²⁶ Uczestniczyło w nim 34 delegatów reprezentujących około 800–900 członków partii. Główną uchwałą Zjazdu było przyjęcie do realizacji programu nakreślonego wcześniej przez rosyjskich bolszewików oraz dążenie do wprowadzenia na Litwie, a dokładniej na terenach okupowanych przez Niemców, czyli obszarze dzisiejszej Litwy i zachodniej Białorusi, władzy rad i połączenia się z Rosją Radziecką. Dla rosyjskich bolszewików powołanie KPLiB było bardzo ważnym elementem taktycznym podczas realizacji planu jednoczenia ziem dawnego Imperium Rosyjskiego i eksportu rewolucji na zachód. Na ziemiach litewsko-białoruskich istniała organizacja – nieważne, że dopiero co powołana – składająca się w dużej mierze z miejscowej ludności, kierowana także przez miejscowych, ale osoby te w czasie pobytu w Rosji, uczestnicząc w rewolucji i w przewrocie bolszewickim, nabrały doświadczenia w przewodzeniu działaniom rewolucyjnym i zostały obdarzone zaufaniem rosyjskich bolszewików. Organizacja ta otwarcie deklarowała swoją łączność z resztą Rosji i mogła występować na danym terenie jako pełnoprawny gospodarz. Wszystko to było potrzebne, aby móc przedstawić opinii światowej marsz Armii Czerwonej na zachód nie jako agresję, lecz jako pomoc w realizacji woli miejscowej ludności. Takie zabiegi były szczególnie pożądane w wypadku Wileńszczyzny

²⁵ *Ibidem*, s. 74.

²⁶ W. Mickiewicz-Kapsukas, *Walka o władzę radziecką na Litwie i Białorusi Zachodniej. (Koniec 1918 r. i początek 1919 r.)*, „Z Pola Walki” 1930, nr 9–10, s. 12.

z jej centralnym punktem, jakim było Wilno, gdzie ścierały się interesy kilku grup jednocześnie. Mieszały się tu interesy narodowe Litwinów, Polaków, Białorusinów i Żydów, a także spadkobierców dawnego Imperium Rosyjskiego. Sprawę dodatkowo komplikował fakt, że tym razem okupacyjne władze niemieckie uznały kolejną proklamację niepodległości ogłoszoną przez Tarybę 16 lutego 1918 r., zaś 11 listopada 1918 r. został powołany pierwszy litewski rząd, z tym jednak zastrzeżeniem, że litewskie władze nie były wówczas w stanie samodzielnie panować na terytorium Litwy i w dużej mierze były uzależnione od sił niemieckich pozostających ciągle na tym terenie. Z kolei do Wileńszczyzny pretensje rościli także Polacy, tyle tylko że oddzielał ich od tego obszaru kordon wojsk niemieckich, natomiast polskie siły miejscowe pozbawione były możliwości dobrego uzbrojenia samoobrony. W takich okolicznościach Józef Stalin, odpowiadający wtedy za sprawy narodowościowe, ponaglił litewskich bolszewików, Mickevičiusa-Kapsukasa i Alekse (Angarietisa), do powrotu na Litwę, aby przystąpili tam do działań mających doprowadzić do proklamacji władzy radzieckiej. Jak wspomina sam Kapsukas:

Partia musiała natychmiast wysunąć zagadnienie władzy. Wobec takiej sytuacji nie można było zwlekać, bo każdy stracony dzień oznaczał wzmocnienie burżuazji i jej władzy. W takich warunkach nie mogliśmy czekać na tworzenie normalną drogą Rad i zdobycia w nich większości. Opierając się na wielkie sympatie [sic!] względem bolszewików mas pracujących w mieście i na wsi, trzeba było natychmiast utworzyć Rewolucyjny rząd robotniczo-chłopski, który wysunąłby program rewolucyjny i przeciwstawił się rządowi litewskiej Taryby i komitetu polskiego²⁷.

8 grudnia 1918 r. Komitet Centralny KPLiB, do którego dokończono przybyłych z Rosji Kapsukas i Angarietisa, powołał Tymczasowy Rewolucyjny Rząd Robotniczo-Włościański²⁸. Część rządu rewolucyjnego udała się wkrótce do Dźwińska (Daugavpils), opanowanego wówczas przez Armię Czerwoną, reszta zaś pozostała w Wilnie. 16 grudnia ogłoszono Manifest Rządu Tymczasowego,

²⁷ *Ibidem*, s. 14.

²⁸ J. Ochmański, *op.cit.*, s. 278.

w którym poinformowano o utworzeniu Republiki Rad Litwy²⁹. Oczywiście była to jedynie werbalna deklaracja, gdyż rzeczywistą władzę sprawowali w tym momencie jeszcze Niemcy, ale dzięki temu manifestowi Rada Komisarzy Ludowych w Moskwie mogła wydać (19 grudnia) dekret *O uznaniu niepodległości Litewskiej Republiki Radzieckiej*, w którym oprócz uznania nowego państwa radzieckiego stwierdzano także, że „Rosyjski Rząd Radziecki rozkazuje wszystkim stykającym się z Litwą wojskowym i cywilnym władzom Rosyjskiej Republiki Radzieckiej okazywać Litewskiemu Rządowi Radzieckiemu i jego armii wszelką pomoc w walce o wyzwolenie Litwy od jarzma burżuazji”³⁰. W tym momencie znikome znaczenie miało to, że wspomniany radziecki rząd Litwy reprezentował jedynie około 900 zwolenników komunizmu na Litwie. Ważne było to, że ludzie ci pochodzili z tego terenu i ogłosili się jego gospodarzami, a co za tym idzie Rosja Radziecka miała „obowiązek pomóc proletariatowi Litwy”. Po wycofaniu się Niemców 31 grudnia 1918 r. i po krótkim epizodzie polskiej samoobrony w dniach 1–5 stycznia 1919 r., ostatecznie 5 stycznia 1919 r. Armia Czerwona dotarła do Wilna, a następnie zajęła znaczną część pozostałego terytorium litewskiego z takimi miastami jak Wilkomierz, Poniewież, Szawle, Birże, Telsze, Możejki. W rękach litewskich pozostało tylko Kowno, Mariampol, Rosienie, a byt odrodzonego państwa był śmiertelnie zagrożony.

Na szczęście 8 stycznia 1919 r. Niemcy podjęli decyzję o zatrzymaniu procesu wycofywania swoich wojsk i pozostaniu w Kownie oraz na innych dotychczas zajętych terenach, co więcej, zdecydowali się razem z formującym się wojskiem litewskim odeprzeć nacierających bolszewików³¹. W ten sposób, dzięki decyzji Niemców, uratowane zostały przed zagładą resztki nowego państwa litewskiego. Oczywiście trzeba tu wyraźnie zaznaczyć, że Niemcy pilnowali w ten

²⁹ K. Cichowski, *Rządy Rad na Litwie i Białej Rusi. Osiem miesięcy władzy Sowieckiej na Litwie i Białej Rusi*, [w:] *Kalendarz komunistyczny na rok 1920*, Moskwa – Smoleńsk [b.r.w.], s. 152.

³⁰ W. Mickiewicz-Kapsukas, *Walka o władzę radziecką...*, s. 35.

³¹ P. Łossowski, *Litwa*, Warszawa 2001, s. 75.

sposób swoich interesów, utrudniając połączenie się rewolucji bolszewickiej z własnym zrewoltowanym krajem. Z kolei dzięki działaniom litewskich bolszewików na obszarze zajęтым przez Armię Czerwoną powołano do życia nową jednostkę administracyjną pod nazwą Radziecka Socjalistyczna Republika Litwy i Białorusi, nazywaną skrótowo Litbiel, czyli nie osobną radziecką republikę Litwinów, tylko wspólną republikę Litwinów i Białorusinów. Duch internacjonalistyczny zwyciężył więc tutaj nad chęcią stworzenia namiastki litewskiej państwowości. Brak haseł niepodległościowych w programie KPLiB i realizowanie tylko programu internacjonalistycznego Mickevičius-Kapsukas tłumaczył po latach w sposób następujący:

Komunistyczna Partia Litwy i Białej Rusi nigdy nie wysuwała hasła niepodległości. Rozumiała ona, że to hasło partii burżuazyjnych lub drobnomieszczańskich, co się tak jaskrawo uwidoczniło podczas wszechświatowej wojny imperialistycznej. Twierdziła ona, że niepodległość drobnych państewek w okresie panowania imperializmu – jest tylko okłamywanie mas pracujących i oznacza dla klasy robotniczej jeszcze większą niewolę.

Jeszcze bardziej reakcyjnym jest hasło niepodległości na terenach dawnego imperium rosyjskiego. Tutaj niepodległość jest przede wszystkim odgródeniem się od rewolucji, a zwłaszcza od rewolucji socjalistycznej. Partia nasza niejednokrotnie demaskowała to kłamstwo burżuazyjne³².

Rządy bolszewickie na terytorium Litbielu nie trwały długo. Już w kwietniu 1919 r. polskie wojsko, które w lutym zostało wreszcie przepuszczone przez niemiecki kordon, dotarło do Wilna, wyzwalając je w dniach 19–21 kwietnia, a 8 sierpnia do Mińska. W ten sposób zakończyły się pierwsze rządy bolszewickie na ziemiach litewskich. Kilka miesięcy później jeden z działaczy komunistycznych, oceniając ten okres, napisał:

Okres władzy rad był zbyt krótki, paromiesięczny zaledwie, by można było rzeczywiście stworzyć gmach nowego życia. Wskutek odrębnych warunków kraju okres burzenia i budowy rewolucyjnej zlał się w jednym procesie. Nad działalnością władzy rad ciążył jak

³² W. Mickiewicz-Kapsukas, *Walka o władzę radziecką...*, s. 14.

przekleństwo fakt, że lud roboczy kraju nie zdobył władzy własnym wysiłkiem [podkreślenie – A.S.], że zwycięstwa dopiął bez długiego, krwawego boju. Otrzymał ją zbyt łatwo, niedostatecznie ją cenił. W chwilach krytycznych nie wyczuwało się bicia żywego tętna rewolucyjnego, które czuć na przykład w Petersburgu robotniczym, gdy nad jego głową zawisną czarne chmury reakcji. Brak uporczywej walki również przyczynił się do braku ludzi, wychowanych w miejscowych warunkach, zrosłych z miejscową walką ludu roboczego. Proletariat, nieliczny, przybity długoletnią niewolą carską, okupacyjną i obszarniczo-burżuazyjną, nie przebudził się tu jeszcze i nie wierzył w swe siły³³.

Powyższe słowa działacza komunistycznego znakomicie odpowiadają na pytanie postawione w tytule niniejszego artykułu. Otóż wyraźnie jest tutaj mowa o tym, że idee bolszewickie miały swoich zwolenników na Litwie i wśród rdzennych Litwinów, jednak zasięg tego zjawiska był niewielki, zaś działalność litewskich bolszewików prowadzona była w interesie nie Litwy, ale Rosji Radzieckiej. Z dostępnych danych statystycznych wiadomo, że w grudniu 1918 r. na Litwie przebywało 1290 członków organizacji sklasyfikowanych jako komunistyczne³⁴. Z kolei w styczniu i lutym 1919 r., kiedy ziemie litewskie zostały już opanowane przez Armię Czerwoną, w następstwie czego utworzono tu Litbiel, łączna liczba członków KPLiB wynosiła 4322 osoby³⁵. Należy jednak pamiętać, że część z nich przybyła na Litwę z głębi Rosji, np. w szeregach Armii Czerwonej.

Po zakończeniu wojny polsko-bolszewickiej i po rozstrzygnięciu kwestii przynależności państwowej Wilna, które znalazło się w granicach Polski, Litwa ostatecznie ukształtowała swoje terytorium i mogła przez następne lata funkcjonować jako niezależne państwo. Większość głównych litewskich działaczy komunistycznych znalazła się w granicach Rosji Radzieckiej (później Związku Radzieckiego), jednak część zwolenników komunizmu pozostała na terenie Litwy, prowadząc swoją działalność w ukryciu. Liczba takich osób zmieniała się, jednak w latach

³³ K. Cichowski, *op.cit.*, s. 158.

³⁴ *Kommunističeskaja Partija Litvy w cifrach 1918–1976. Sbornik statističeskich dannyh*, Wilnius 1977, s. 24.

³⁵ *Ibidem*, s. 25.

30. oscylowała ona w granicach 1500 osób. Według dokładnych danych za rok 1937 Komunistyczna Partia Litwy liczyła 1499 członków³⁶.

Po latach względnego spokoju przychodzi wreszcie rok 1939, kiedy Litwini kolejny raz muszą się zmierzyć z zakusami terytorialnymi swojego wschodniego sąsiada. Tym razem Związek Radziecki, szykując się do aneksji, używa nieco innego kamuflażu politycznego. Nie czekano już na wzywanie pomocy przez prześladowanych litewskich komunistów, władze radzieckie zaproponowały „pomoc” bezpośrednio rządowi, motywując ją tym, że mały kraj ma niewielkie możliwości obrony przed agresją ze strony Niemiec. W całym trwającym prawie rok okresie podboju Litwy, od wymuszonego wprowadzenia na terytorium kraju radzieckich baz wojskowych w 1939 r. aż do obalenia w czerwcu 1940 r. legalnego rządu i zwołania „Sejmu Ludowego”, który zdecydował o wcieleniu Litwy do ZSRR³⁷, Komunistyczna Partia Litwy była eksponowana w niewielkim stopniu. Ujawniła swoją rolę dopiero w ostatnich tygodniach tego procesu. Co więcej, początkowo aresztowanie I sekretarza KC KPL Antanasa Sniečkusa, który za działalność antypaństwową został skazany na 8 lat więzienia, pozostało bez większej reakcji ze strony władz Związku Radzieckiego³⁸. Jednak już w czerwcu 1940 r., po wystosowaniu przez władze radzieckie kolejnego ultimatum wobec Litwy, tym razem ewidentnie domagającego się zmian ustrojowych w państwie, Sniečkus wypływa na szerszą arenę polityczną jako szef bezpieczeństwa państwowego w nowym rządzie wykreowanym przez Sowieców. Inny litewski komunista, Mečyslovas Gedvilas, przejął wtedy kierownictwo ministerstwa spraw wewnętrznych. Oczywiście mieli oni swojego „konsultanta” w osobie oficera NKWD, pomagającego im wypełniać obowiązki na nowych stanowiskach³⁹.

³⁶ *Ibidem*, s. 47.

³⁷ Szczegółowy opis procesu zniewalania przez Związek Radziecki Litwy, Łotwy i Estonii patrz: P. Łossowski, *Tragedia państw bałtyckich 1939–1941*, Warszawa 1990; *idem*, *Kraje bałtyckie w latach przełomu 1934–1944*, Warszawa 2005.

³⁸ R.Ja. Szarmajtis, *Snieczkus Antanas Juozowicz*, [w:] *Bolszaja Sowjetskaja Enciklopedija*, [on-line:] <http://www.oval.ru/enc/67070.html> [dostęp: 30 I 2017].

³⁹ P. Łossowski, *Litwa...*, s. 157.

Od 3 sierpnia 1940 r., kiedy Litwa została wcielona do ZSRR jako Litewska SRR, miejscowi komuniści aktywnie włączyli się w przekształcanie kraju w republikę radziecką poprzez jej totalną sowietyzację. W roku 1941 wzięli udział w organizowaniu masowych deportacji ludności w głąb Związku Radzieckiego. Tu niechlubną rolę odegrali Sniečkus i Aleksandras Guzevičius, nowy minister spraw wewnętrznych, którzy pod dyktando Iwana Siarowa przeprowadzili całą akcję⁴⁰. Oczywiście większość w kierownictwie NKGB w Litewskiej SRR w roku 1941 stanowili Rosjanie (51%), jednak Litwini to ponad jedna trzecia tej kadry (36,9%), pozostali odnotowani w statystyce byli Żydami (9,3%)⁴¹. Jak widać, Litwini stanowili w 1941 r. znaczącą część aparatu przemocy na terenie republiki, a byli to oczywiście członkowie KPL. Po zakończeniu okupacji hitlerowskiej, kiedy ponownie przeprowadzono na tym terenie deportacje ludności, przeprowadzali je ci sami ludzie. Wtedy też ci – oraz inni, zajmujący mniej eksponowane stanowiska – litewscy komuniści przyczynili się do pozbawienia współrodaków ich własności prywatnej poprzez przymusowe zakładanie kołchozów na wsi oraz likwidację prywatnego handlu i rzemiosła. Po wojnie partia rozwinęła działalność na jeszcze jednym polu, jakim była walka ideologiczna. Na przykład zwalczanie Kościoła katolickiego prowadziło się według wzorów przekazanych z moskiewskiej centrali, jednak samo wykonywanie tego zadania na miejscu pozostawiano już tutejszym komunistom⁴². W podobny sposób odbywała się także indoktrynacja młodzieży w organizacjach

⁴⁰ Szerzej na temat deportacji z Litwy patrz: S. Ciesielski, G. Hryciuk, A. Srebrakowski, *Masowe deportacje ludności w Związku Radzieckim*, Toruń 2003.

⁴¹ L. Truska, A. Anušauskas, I. Petravičiūtė, *Sovietimis saugumas Lietuvoje 1940–1953 metais. MVD-MGB organizacinė struktūra, personalas ir veikla*, Vilnius 1999, s. 102.

⁴² Jako przykład można tu podać kilka publikacji antyreligijnych przygotowanych przez litewskich autorów. Wymieniam tu wydawnictwa przetłumaczone na język polski (w ten sposób propaganda mogła dotrzeć także do ludności polskiej mieszkającej w tej republice): P. Aksamitas, *Moralność pisma świętego a współczesność*, Kaunas 1976; J. Aniczas, *Państwo socjalistyczne a kultury religijne*, Kaunas 1981; B. Jauniškis, *Maleńka tajemnica*, Kaunas 1980; *Przedśmiertny list Adomasa Szarnasa*, Kaunas 1973.

październiątek⁴³, pionierów czy komsomolców. Generalnie, czy to w momencie zniewalania kraju w latach 1939–1940, czy to w już ustabilizowanej sytuacji po zakończeniu II wojny światowej, w każdej instytucji, na każdym szczeblu administracji znajdujemy członków KPL narodowości litewskiej, którzy pracują na rzecz utrzymania stanu zależności własnego kraju wobec imperium radzieckiego. Trzeba jednak pamiętać, że nawet w apogeum rozwoju organizacji w roku 1989 członkami partii było jedynie 5,06% Litwinów, co odpowiadało liczbie 148 067 osób.

Jak wynika z przytoczonych wyżej danych, już u zarania KPL była organizacją nastawioną nie na pielęgnowanie tradycji narodowych, lecz wręcz wrogą wszelkim inicjatywom o takim charakterze. Co więcej, udokumentowano przypadki zbrodniczej działalności tej organizacji wobec własnego społeczeństwa. Trudno więc uznać ją za taką, która broniła interesów narodowych. Oczywiście mając na uwadze przytoczone na początku słowa Algirdasa Brazauskasa, należy przeprowadzić szczegółowe badania, zestawień wszelkie przypadki pozytywnych interwencji ze strony partii na rzecz obrony interesów litewskich i dopiero wtedy ocenić ich zakres oraz skonfrontować to z twierdzeniem byłego prezydenta Litwy. Niestety dzisiaj dysponujemy zbyt skromnymi danymi, aby z całą pewnością rozstrzygnąć, czy zachowanie członków KPL w końcu lat 80. było świetnym wyczuciem koniunktury, czy rzeczywiście szczerym działaniem litewskich patriotów. Generalnie, przynajmniej na przykładzie wspomnianej postaci Sniečkusa, należy się zastanowić nad kwestią swoistej schizofrenii, polegającej na tym, że dana osoba ogólnie jest przekonana do idei internacjonalistycznych, jednak gdy już działa na konkretnym terenie, odzywa się w niej duch gospodarza, który jest „na swoim”. Taki mechanizm pojawiał się np. na Ukrainie – kierowani tam rosyjscy działacze partyjni, kiedy już znaleźli się „na swoim”, zaczęli identyfikować się z Ukraińcami i aktywnie wspomagali wszelkie inicjatywy wspierające Ukrainę. Trudno tu jednak mówić o prawdziwym

⁴³ Była to organizacja skupiająca najmłodsze dzieci, którą można ewentualnie porównać do polskich zuchów.

patriotyzmie ukraińskim, raczej mieliśmy do czynienia ze stosunkiem udziałnego pana wobec swoich włości⁴⁴.

Wróćmy jednak do tezy prezydenta Brazauskasa. Potwierdzeniem jego słów mogą być relacje między komunistycznymi, litewskimi władzami republiki a polską mniejszością na Litwie. W tym wypadku można mówić wręcz o swoistym nacjonalizmie litewskich komunistów. Przez cały okres powojennej historii tego kraju notuje się wiele antypolskich wystąpień i działań władz litewskich. Wszystkie one zmierzały do majoryzacji społeczności polskiej na Wileńszczyźnie. Odbywało się to np. poprzez zamykanie szkół polskojęzycznych i tworzenie w okolicy nowych szkół z językiem litewskim jako wykładowym. Działania takie dotyczyły także innych sfer życia, gdzie wielokrotnie dbano o interes litewski kosztem polskiej ludności⁴⁵. Co jednak najważniejsze w tej sprawie, to fakt, że liczne antypolskie wystąpienia władz litewskich były wystąpieniami publicznymi, drukowanymi w prasie, w których wyraźnie mówi się o ochronie czy wręcz obronie Litwy przed zakusami polonizatorów⁴⁶. Mając więc to wszystko na uwadze, można zaryzykować twierdzenie – z zastrzeżeniem, że będzie to jednak ciągle bardziej intuicyjna niż rzeczowa ocena problemu – iż litewscy działacze KPL wielokrotnie przyjmowali postawy pronarodowe. Czy to wystarczy jednak do tego, aby nazwać ją partią stricte litewską, na danym etapie badań trudno rozstrzygnąć.

*

Drugą kwestią jest odpowiedź na pytanie, czy partia mająca w swojej nazwie słowo określające ją jako litewską, rzeczywiście była taka pod względem składu narodowościowego. Dysponujemy tu dokładnymi danymi z okresu powojennego. Wiadomo, że przynajmniej część terytorium Litwy (głównie chodzi o Wileńszczyznę)

⁴⁴ Na tę kwestię zwrócił mi uwagę prof. Grzegorz Hryciuk.

⁴⁵ Szczegółowo na ten temat patrz: A. Srebrakowski, *Polacy w Litewskiej SRR 1944–1989*, Toruń 2001.

⁴⁶ Por. *ibidem*, s. 112–117.

była wówczas zamieszkiwana przez ludność różnych narodowości, stąd też jest zrozumiałe, że skład narodowościowy KPL będzie urozmaicony. W skali całego kraju aż do roku 1991, po którym Litwę opuściło wielu Rosjan, najliczniejszą grupą narodowościową byli Litwini (79,6%), następną Rosjanie (9,4%), dalej: Polacy (7,0%), Białorusini (1,7%), Ukraińcy (1,2%), Żydzi (0,3%) oraz przedstawiciele innych narodowości⁴⁷. Kiedy przyjrzymy się składowi narodowościowemu KPL, powyższa kolejność nie zawsze była taka sama. Otóż okazuje się, że do roku 1953 najliczniej w partii byli reprezentowani Rosjanie. Co więcej, jeśli jeszcze w roku 1945 liczba partyjnych Rosjan przewyższała liczbę Litwinów o niecałą połowę, to już w następnych latach ta różnica wzrosła do trzech razy. Natomiast od roku 1954 w partii zaczynają dominować już Litwini i do momentu śmierci Śniećkusa to oni zaczynają przewyższać liczę Rosjan trzykrotnie⁴⁸. Niestety brakuje nam danych z lat wcześniejszych, ale wiadomo, że od roku 1960 także niekwestionowaną większość kadry kierowniczej KPL stanowili Litwini. I tak dla przykładu w roku 1960 wśród kadry kierowniczej komitetów miejskich i rejonowych partii 56,3% stanowili Litwini, natomiast 32,5% Rosjanie. W późniejszych latach ta różnica pogłębiała się na korzyść Litwinów. Widać z tego wyraźnie, że w KPL miała miejsce nadreprezentacja Rosjan, co więcej, przez pierwsze dziewięć powojennych lat stanowili oni tam najliczniejszą grupę narodowościową. Dopiero od roku 1954, czyli po śmierci Stalina, powoli pozycję dominującą, jeśli chodzi o liczebność, zaczynają osiągać Litwini. Rozpatrując kwestię od strony czysto statystycznej, można stwierdzić więc, że już na początku lat 60. KPL była partią o zdecydowanej przewadze litewskiej, natomiast w końcu lat 80. była to właściwie partia litewska (70,7% Litwinów w KPL w roku 1989). Wprawdzie z wyraźną domieszką mniejszości narodowych, ale jednak litewska.

⁴⁷ *Lietuvos Respublikos pagrindinių tautybių gyventojai*, Vilnius 1991, s. 23.

⁴⁸ A. Eidintas, A. Bumblauskas, A. Kulakauskas, M. Tamošaitis, *Historia Litwy*, Wilno 2013, s. 237.

Tab. 1. Skład narodowościowy Komunistycznej Partii Litwy w latach sprawowania funkcji I sekretarza KC KPL przez Antanasa Sniečkusa

Rok	Wszyscy członkowie KPL	Litwini	Rosjanie	Polacy	Białorusini	Ukraińcy	Żydzi	Tatarzy	Karaimi	Inne narodowości
1945	3536	1127	1901	15	54	143	238	6	1	51
1946	8060	1962	4537	45	200	454	644	44	—	174
1947	16202	2984	9577	86	560	1276	1275	103	1	340
1948	22159	4108	12964	114	844	1855	1691	135	4	444
1949	24501	5056	13851	139	979	1997	1871	144	2	462
1950	27753	7483	14425	225	1048	2024	1921	141	2	448
1951	29923	8991	14882	300	1106	2029	1956	138	2	519
1952	34732	12155	15974	558	1225	2107	2003	158	4	548
1953	36178	13712	15743	730	1255	2011	2055	166	4	502
1954	34544	14250	13983	747	1248	1780	1941	139	4	452
1955	35494	15655	13504	837	1210	1777	2010	127	4	370
1956	38087	17761	13619	992	1295	1749	2112	133	6	420
1957	42229	20567	14654	1138	1415	1825	2075	130	9	416
1958	44821	23596	14024	1286	1521	1777	2039	136	11	431
1959	49114	27341	14276	1394	1646	1802	2074	133	14	434

Rok	Wszyscy członkowie KPL	Litwini	Rosjanie	Polacy	Białorusini	Ukraińcy	Żydzi	Tatarzy	Karaimi	Inne narodowości
1960	54324	31400	14856	1609	1856	1897	2088	136	17	465
1961	60551	36129	15649	1844	2099	2036	2180	133	14	467
1962	66234	40386	16429	2040	2279	2173	2280	139	18	490
1963	71061	43890	17129	2274	2452	2256	2362	152	19	527
1964	77490	48587	18158	2520	2650	2385	2408	167	19	596
1965	86366	55016	19568	2931	2887	2582	2497	192	21	672
1966	93967	60749	20511	3272	3117	2748	2578	203	22	767
1967	99379	64993	21178	3452	3275	2861	2577	220	24	799
1968	105418	69811	21826	3733	3441	2977	2640	233	30	727
1969	111134	74171	22552	4000	3581	3065	2670	235	34	826
1970	116603	78255	23341	4273	3742	3198	2664	252	37	841
1971	122469	82604	24176	4559	3889	3375	2684	266	40	876
1972	127429	86449	24840	4786	4049	3489	2577	280	38	921
1973	131539	89741	25425	5037	4109	3542	2432	278	38	937
1974	135740	92735	26021	5241	4326	3789	2317	281	43	987

Źródło: *Kommunističeskaja Partija Litwy w cifrach 1918–1976. Sbornik statističeskich dannyh*, Wilnius 1977, s. 126–129.

Powyższe dwie kwestie wskazują na to, że stwierdzenie Algirdasa Brazauskasa o narodowym charakterze Komunistycznej Partii Litwy, czyli jej „swojskości”, może być uzasadnione. Trzeba jednak pamiętać, że postawione w tytule pytanie odnosi się w znacznej mierze do subiektywnych ocen obywateli, dlatego też dopiero po przeprowadzeniu szerokich badań będzie można powiedzieć, czy Litwini uznają KPL za swoją partię, czy za implantowane im ciało obce, działające na ich niekorzyść. Jednak już teraz można stwierdzić, iż była to organizacja, w której strukturach w różnych okresach znajdowała się mniejsza lub większa grupa ludzi, dbających o litewski interes narodowy. A co najważniejsze, partia jako całość zdała egzamin obywatelski w momencie najważniejszym dla Litwy w jej najnowszej historii. Lecz czy to wszystko wystarczy, aby zniwelować ewidentne zbrodnie, których ta organizacja była sprawcą?